

TÜRKİYE'DE RUS DİLİ VE EDEBİYATI ÇALIŞMALARI RUS EDEBİYATINDAN ÇEVİRİLER (1884-1940) VE RUSÇA ÖĞRENİMİ (1883-2006)

Altan Aykut*

Özet

Makalenin birinci bölümünde, Rus edebiyatından Türkçe'ye çevrilen ilk yapıt olduğu kabul edilen Griboyedov'un *Akıldan Belâ (Gore ot uma)* (1824) oyunundan başlayarak, 1884-1940 yılları arasında ülkemizde yayımlanan manzum ve düzyazı çeviriler konu edilmektedir. Puşkin, Lermontov, Gogol, Turgenev, Dostoyevski, Tolstoy, Çehov ve Gorki gibi Rus klasiklerinden yapılan çeviriler incelenmektedir. İkinci bölümde, ülkemizde 1883-2006 yılları arasındaki Rusça öğretimiyle ilgili çalışmalar konu edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Türkiye'de Rusça, Rusça'dan çeviriler, Türkiye'de Puşkin, Türkiye'de Lermontov, Türkiye'de Tolstoy, Türkiye'de Dostoyevski, Türkiye'de Gorki, Rusça öğretim.

Abstract

Russian Studies in Turkey Translations and Education

The first part of this article covers the Russian prose and poetry translated into Turkish between 1884-1940, including Griboyedov's play *Woe from Wit (Gore ot uma)* (1824), the first literary work translated from Russian into Turkish. Translations of the works of classic Russian writers such as Pushkin, Lermontov,

---

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Gogol, Turgenev, Dostoyevsky, Tolstoy, Chehov and Gorky are also investigated. The subject of the second part of this paper is the teaching of Russian and Russian literature between 1883-2006.

Key words: *Russian in Turkey, translations from Russian, Pushkin in Turkey, Lermontov in Turkey, Tolstoy in Turkey, Dostoyevsky in Turkey, Gorky in Turkey, teaching Russian.*

1. Rus Edebiyatından Çeviriler (1884-1940)

Karadeniz'in kuzeyindeki Türk kavimleriyle Ruslar arasındaki tarihi ilişkiler çok eski dönemlere dayanmaktadır. Türkiye'yle Rusya arasındaki resmi ilişkilerin tarihi ise 500 yılı aşmıştır. Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nin Rusya'yla ticari, siyasi ve kültürel alandaki ilişkileri önceleri, çoğunlukla yabancı kökenli Osmanlı elçileri aracılığıyla yürütülmekteydi. Rusya'yla siyasi ve ticari ilişkiler bir süre Kırım Türkleri aracılığıyla yürütüldü. Daha sonraları ise devlet bünyesinde uzman tercümanların bulunduğu birimler bu görevi üstlenmişlerdi.

17. yüzyıldan başlayarak Batı dillerinden Türkçe'ye çeviriler yapıyordu. Bilim ve düşünce alanında Batı'daki gelişmeleri izleyen ünlü bilgin Kâtip Çelebi (1609-1657) Batı dillerinden Türkçe'ye yapılan çevirilerden yararlanmıştı (Habib, 1941:66). Hoca İshak Efendi (ölümü 1836), Mustafa Behçet Efendi (ölümü 1833), Mütercim Asım Efendi (ölümü 1810) gibi bilginler, özellikle Latince, Fransızca, İtalyanca'dan çeviriler yapmışlardı. Fakat bu çeviriler tıp, fen bilimleri, matematik, coğrafya, askerlik alanlarıyla sınırlıydı (Habib, 1985:66, 287).

Batı dillerinden tarih alanında yapılan ilk çevirilerin Şuvalov'un *Rus Memleketi Tarihi* (1857) ile *Rus Muharebesi Tarihi* (1858) adlı kitaplar olduğu, Türkçe çevirilere önce Rusya tarihiyle başlandığı belirtilir (Habib, 1985:599). Kaynaklarımızda Şuvalov tarihi adıyla belirtilen bu kitapları gerçekte, Kont Şuvalov değil, Voltaire yazmıştır. Bilindiği gibi, Voltaire 1731'de Demirbaş Şarl hakkında bir tarih kitabı yazmıştı (*Histoire de Charles XII*) ve 1737'den beri de Büyük Petro'yla ilgili bir kitap yazmayı planlıyordu. Voltaire 1745'de Çariçe Yelizaveta Petrovna'dan bu konuda tarihi belgeler istemiş, 1748'de Büyük Petro'yla ilgili *Anecdotes sur Pierre-le-Grand* adlı kitabı yazmıştı (La Grande Encyclopédie, 1895-1902:1121). Bundan on yıl sonra Paris'deki Rus elçisi Mihail Bestujev, Voltaire'den Büyük Petro hakkında bir tarih kitabı yazmasını istedi. Voltaire'in olumlu yanıtı üzerine Çariçe Yelizaveta Petrovna bu konuyla ilgili olarak, Voltaire hayranı olan devlet adamı Kont İvan İvanoviç Şuvalov'u (1727-97) görevlendirdi. Kont Şuvalov'un isteği üzerine aralarında ünlü şair ve bilgin Lomonosov'la Gerard Myuller'in de bulunduğu akademisyenler Voltaire'e pek çok belge gönderdiler. Ayrıca, Voltaire'e Çariçe'den değerli armağanlar

sunuldu. Voltaire 1759’da kitabın birinci cildini tamamladı (*Histoire de l’empire de Russie sous Pierre le Grand*).¹ Fakat Rus bilginleri Voltaire’in kitabını beğenmediler, onun, kendisine sundukları tarihi belgelere uymadığını, yalnızca kendi görüşlerini yansıttığını savundular. Kitap uzun yıllar Rusça’ya çevrilmedi (Entsiklopedičeskiy slovar, 1892:157-158; Entsiklopedičeskiy slova, 1903:955-956). İlk kez, yazıldıktan 50 yıl sonra 1809’da Semyon Simirnov tarafından Rusça’ya çevrildi. Yaklaşık 100 yıl sonra Türkçe’ye aktarılan kitaplar doğrudan Fransızca’dan çevrilmiş olmalıdır.

Ülkemizde edebiyat alanında Rusça’dan çevirilerin diğer batı dillerinden 25 yıl sonra başladığı belirlenmiştir (Gariper, 1999:110). Griboyedov’un *Akıldan Belâ (Gore ot uma)* (1824) oyunu Türkçe’ye çevrilen ilk yapıttır (Habib, 1941:267; Gariper, 1999:111). Bu yapıtı, 20 yaşında Rusya’dan Türkiye’ye göç eden Mizancı Mehmed Murad 1884’de çevirmiştir. Türkolog V.A. Gordlevski’nin belirttiğine göre, Mehmed Murad Rusya’da, büyük bir olasılıkla Petersburg’da eğitim görmüş, Türkiye’ye göç ettikten sonra İstanbul’da Mektebi Mülkiye’de bir süre tarih dersleri okutmuştur (Gordlevski, 1962:537). Edebiyat bilgini İ. Habib, Mehmed Murad’ın *Akıldan Belâ*’yı çevirmesiyle ilgili olarak, bu çevirmenin çalkantılı yaşamını ima ederek şöyle demiştir: “Kitapla kendi hayatı arasında sıkı bir yakınlık gördüğü için, onun tercüme ve neşri kendisine bir teselli olmuş olacak” (Habib, 1941:267).

Son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalarda, 1887-1900 yılları arasında Rusça’dan Türkçe’ye 27 şiirin çevrilmiş olduğu belirlenmiştir. Çevirilerin bazılarında şair adları belirtilmiş, bazılarında ise belirtilmemiştir. Bunların 18’inin listesi, bu konuda öncü bir çalışma gerçekleştiren Ali İhsan Kolcu tarafından sunulmuştur.² Ali İhsan Kolcu arşivlerde bulduğu bu çevirileri yıllara göre ayırmıştır. Bu çalışmaya göre, Rus edebiyatından gerçekleştirilen ilk çeviri M. Yu. Lermontov’un şiiridir. Fransızca’dan çevrilen şiir, Mehmed Murad’ın çıkardığı *Mizan* dergisinin 26. sayısında 14 Nisan 1887 tarihinde yayımlanmıştır. *Ol dem ki hazân-nümâ enînler...* dizesiyle başlayan şiirin sunuş bölümünde Menemenlizâde Tahir Bey tarafından tanzim edildiği yazılıdır. Yaptığımız çalışmada bunun, Lermontov’un *Kogda volnuetsya jeltuyuşçaya niva...* şiirinin çevirisi olduğunu belirledik. Çevirinin sunuş bölümünde tanzim edildi sözünün kullanılması boşuna değildir. Çünkü o dönemde batı dillerinden gerçekleştirilen çevirilerde sıkça rastlandığı gibi, burada da Lermontov’un

¹ Kitabın ikinci cildi 4 yıl sonra 1763’de tamamlanmıştı (*Histoire de Russie* c.II).

² Ali İhsan Kolcu’nun doktora tezi: *Tanzimat ve Servet-i Fünûn Devirlerinde Batı Edebiyatından Yapılan Şiir Tercümelere Üzerinde Bir Araştırma (1859-1901)*, Erzurum, 1995 (Gariper, 1999:116).

şiiirinin paralellik içeren teknik yapısına belirli ölçüde sadık kalınmışsa da bazı dizeleri çevrilmemiş, bazı sözcüklerle deyimler değiştirilmiştir.

Rusça'dan Türkçe'ye aktarılan şiir çevirileriyle ilgili bir diğer öncü çalışma Cafer Gariper tarafından gerçekleştirilmiştir. Cafer Gariper, Ali İhsan Kolcu'nun listesini sunduğu 18 şiire ek olarak, arşivlerdeki araştırmasında Rusça'dan çevrilen 9 şiir daha bulmuştur ve toplam 27 şiiri konu ve üslup açısından inceleyerek değerlendirmiştir (Gariper, 1999:105-134).

Bu araştırma sonucunda, Rusça'yı askeri okulda öğrenen şair Recep Vahyî'nin doğrudan Rusça'dan çevirdiği şiirlerin önce Bursa'da *Nilüfer* dergisinde yayımlandığı belirlenmiştir: *Çiftçi Şarkısı (Pesnya paharya)* (1889), *Kuşçağız (Ptička)* (1889), *Rus Çarı I. Petro ile bir köylü (Tsar Pyotr i krestyanin)* (1890), *Kazlar (Gusi)* (1890) vd. Türkan Olcay bu çeviriler üzerindeki çalışmasında, *Çiftçi Şarkısı*'nın A.V. Koltsov'un, *Kuşçağız*'in ise F.A. Tumanski'nin şiirleri olduğunu belirlemiştir (Olcay, 2005:44).

Gerçekte Recep Vahyî, Rusça'dan gerçekleştirdiği çevirileri bir defterde toplamıştır.³ Bu defterde, Harp Okulu'nda okutulan Rusça okuma kitabındaki (Hrestomatiya) şiirler ve fabller bulunmaktadır: *Kara Karga ile Tilki (Vorona i lisa)*, *Eşek ile Bülbül (Osyol i solovey)*, *Karınca (Muravey) Tilki ile Leylek (Lisitsa i aist)*, *Ayı ile Vahdet - güzîn (Medved i visokoe obşçestva)* vd. Fabllerin bazılarının, Cafer Gariper'in de belirttiği gibi (Gariper, 1999:103), Rusya'nın en ünlü fabl yazarı Krilov'a ait olduğu açıktır. Fakat fabllerde ve bazı şiirlerde yazar adı belirtilmediği için, bunların kime ait olduğunun ayrı ayrı araştırılması gerekmektedir.

Recep Vahyî'nin 1894'de *Fevâid* dergisinde yayımladığı *Köylü, Ne Uyuyorsun? (Şto ti spiş, mujiçok)?* ve *Dede ile Torun (Ded i vnuk)* şiirleri Türkan Olcay tarafından incelenmiş, bunlardan birincisinin Aleksey Koltsov'un şiiri, diğerinin ise Lev Tolstoy'un küçük bir öyküsü olduğu belirlenmiştir (Olcay, 2005:47).

Yaptığımız çalışmada, Recep Vahyî'nin 1894'de yine *Fevâid* dergisinde *Serçe kuşu (Vorobey)* adıyla yayımladığı şiirin (Gariper, 1999:132)⁴, İ.S. Turgenev'in *Düzyazıda Şiirler (Stihotvoreniya v proze)* adlı yapıtındaki küçük öykülerinden biri olduğunu belirledik. Bilindiği gibi öyküde, avdan dönen yazarın köpeği Trezor'un, yuvasından düşmüş bir yavru kuşa saldırmak üzereyken bir ok gibi uçup gelerek kendini yavrusuna siper eden anne kuşun gösterdiği cesaret ve fedakârlık karşısında duraklayışı ve saldırıdan vazgeçişini anlatılır. Recep Vahyî, Turgenev'in, sevginin

³ C. Gariper, bu defteri Yıldız Sarayı'ndan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne intikal eden evrak arasında bulduğu için bunun Sultan II. Abdülhamit'e takdim edilmiş olduğunu düşünmektedir (Gariper, 1999:112-113).

⁴ C. Gariper, Recep Vahyî'nin bu şiirinden bir dördlük sunmuştur. Bkz. Gariper, 1999:132.

ölümden ve ölüm korkusundan daha güçlü olduğunu anlatan bu duygulu öyküsünü şiir şeklinde çevirmeyi uygun görmüştür.

Puşkin’in iki şiiri Güney Kafkasyalı Celâl Ünsî tarafından çevrilerek *Rusya Meşâhir-i Şu’arâsından Puşkin’in İki Manzûmesinin Me’âlen Tercümesi* açıklamasıyla *Malumât* dergisinin 23 Temmuz 1896 tarihli 44. sayısında yer almıştır (Gariper, 1999:117, 123). Yaptığımız çalışmada, *Dilberim, sen mi pîş-i çeşmimde; Girye-nâkim, firâktan dâim* dizeleriyle başlayan şiirin, Puşkin’in lise dönemi şiirlerinden *Deliya*’nın tam çevirisi olduğunu belirledik. Birincinin devamı sayılabilecek ikinci şiirin *Eşk-rîz olma, vakt-i vuslattır...* dizeleriyle başlayan bölümünde ise çevirmen kanımızca, Puşkin’in yine aynı dönemde yazdığı *Deliya*’ya (*K Delii*) dan esinlenmiştir. Fakat çevirmen, Puşkin’in, sevgiliye kavuşmanın coşkusu dile getirdiği sözleri büsbütün kısaltılmış, şiire doğu motifi olan gül ve bülbül simgesini eklemiştir. Celâl Ünsî üç şiir daha çevirerek yayımlamışsa da bunların hangi Rus şairine ait olduğunu belirtmemiştir (Gariper, 1999:117).

1897-1898 yıllarında *Şükûfe-i İstiğrâk* dergisinde M.Yu. Lermontov’un *Melek (Angel)* ile *Yelkenli (Parus)* şiirleri yayımlanmıştır. Çeviriler, Mustafa Reşid ile Olga Lebedeva tarafından gerçekleştirilmiştir (Kolcu, 1999:81). Bu çevirilerde şair ve şiirlerinin adları tam olarak verilmiştir.

1899’da M.Yu. Lermontov’un *Mtsiri* adlı poeması Cihângir Andicânî tarafından *Firâri* adıyla doğrudan Rusça’dan çevrilerek *Malumât* dergisinin dört sayısında seri olarak yayımlanmıştır (Kolcu, 1999:81). Andicânî, Rusça’dan iki şiir daha çevirmişse de bunlarda yazar adı belirtmemiştir (Kolcu, 1999:81). Celâl Ünsî’nin ve Cihângir Andicânî’nin çevirdikleri beş şiirin hangi Rus şairine ait oldukları ise henüz araştırılmamıştır.

19. yüzyıl sonlarında Rusça şiirler, 1887’de Lermontov’un, daha önce sözünü ettiğimiz *Ol dem ki hazân-nümâ enînler...* (*Kogda volnuyetsya jeltuyuşçaya niva...*) dizesiyle başlayan şiirinde olduğu gibi, Türkçe’ye Fransızca’dan da çevriliyordu. Örneğin Abdullah Cevdet, Fransızca’dan çevirdiği iki şiiri *Hazine-i Fünûn* ile *Mektep* dergilerinde yayımlamıştır (1894) (Kolcu, 1999:79, 247). Çevirmen yalnızca bir dördlükten oluşan şiiri Puşkin’den aldığını belirtmiş, diğer şiirin ise kime ait olduğunu belirtmemiştir. Yaptığımız çalışmada, Puşkin’in Türkçe’ye çevrilen ilk şiiri olma özelliğini taşıyan bu dördlüğün *Her hatırı esîri kılan çeşm-i nâzımız; Târîkdir leyâlden, enver nehârdan* (Kolcu, 1999:247) sözleriyle başlayan ilk iki dizesinin *Bahçesaray Çeşmesi*’nde Prenses Zarema’yı betimleyen *Tvoi plenitelne oçi yasnee dnya, çerne noçi*’nin tam çevirisi olduğunu belirledik. Fakat çevirmenin son iki dizede Rusça metinden büsbütün uzaklaştığı görülmektedir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bilgilere göre, 1887-1900 yılları arasında A.S. Puşkin, M.Yu. Lermontov, F.A. Tumanski ve A.V. Koltsov'un şiirleriyle İ.A. Krılov'un fablleri doğrudan Rusça'dan ve Fransızca'dan çevrilmiştir. İ.S. Turgenev ve L.N. Tolstoy'un düzyazı şeklindeki iki küçük öyküsü ise doğrudan Rusça'dan şiir şeklinde çevrilmiştir. Bu dönemde Rusça'dan Türkçe'ye çevrilen 27 şiir ve fabl arasında kime ait olduğu bilinmeyen şiirler vardır ve bunların araştırılması gerekmektedir.

Türkiye'de Madam Gülnar ya da Olga de Lebedef adıyla tanınan Kazan valisinin eşi Türkolog Olga Sergejevna Lebedeva'nın 1890'da Odesa'dan İstanbul'a gelmesi, Türkçe'ye özellikle düzyazı alanında yeni çevirilerin kazandırılmasını sağlamıştır. Kontes Olga Sergejevna Lebedeva, 1889 yılında Stockholm'da düzenlenen 8. Uluslararası Doğu Bilimcileri Kongresi'nde tanıştığı Ahmet Mithat'ın daveti üzerine İstanbul'a gelmişti. Ömer Faruk Akün'ün belirttiğine göre, Olga Lebedeva'nın çevirilerinin yayımlanması, başka kaynaklarda verilen bilgilerin aksine, onun 13 Ekim 1890'da İstanbul'a gelişinden sonra başlamıştır (T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1996:243-248).

Olga Lebedeva'nın Türkiye'de yayımlanan ilk çevirisi Puşkin'in *Kar Fırtınası (Metel)* öyküsüdür. 1890'da *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin birkaç sayısında çıkan öykü, bir yıl sonra kitap olarak yayımlanmıştır. Ahmet Mithat, kitabın önsözünde Puşkin'i ve Olga Lebedeva'yı tanıtmıştır (Habib, 1941:267-268). Olga Lebedeva, Puşkin'in *Maça Kızı*'ni *Kağıt Oyunu* adıyla çevirmiştir (1893). Ayrıca Olga Lebedeva'nın Puşkin'i tanıtan *Şair Puşkin* adlı küçük bir monografisi *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin iki sayısında yayımlanmıştır (1891) (T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1996:247). Yayımlandığı yer ve yıl tam olarak bilinmemekle birlikte, Lebedeva'nın, Puşkin'in *Bahçesaray Çeşmesi*'ni Türkçe ve Tatarca bir arada çevirdiği de belirtilmektedir (T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1996:246).

Olga Lebedeva, Puşkin'in yanı sıra Lermontov'un *İblis (Demon)* poemasının bazı bölümlerini düzyazı şeklinde çevirmiştir. Çeviri önce *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 18 Mart ve 15 Nisan 1891 tarihli sayılarında yayımlanmış, bir yıl sonra Ahmet Mithat tarafından 96 sayfalık kitap olarak çıkarılmıştır (Habib, 1941:282-283; Olcay, 2003:92).

Olga Lebedeva'nın Rus edebiyatını tanıtmaya konusundaki en önemli çalışması Lev Tolstoy'la ilgilidir. Olga Lebedeva'nın *Rus Edebiyatı ve Avrupa, Yahut Edip Tolstoy'dan bir Mülâhaza* adlı makalesi *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin beş sayısında seri olarak yayımlanmıştır (1890). Bu makalede, Tolstoy'un Avrupa'da çok iyi tanındığı, üç yapıtının Fransızca'ya

çevrildiği belirtildikten sonra, *Eğitimin Meyveleri*⁵ oyunu tanıtılmıştır. Bundan başka, Lev Tolstoy’un *Aile Saadeti* romanı önce *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde seri halinde yayımlanmış, sonra aynı yıl kitap olarak çıkarılmıştır (şubat 1892) (Habib, 1941:276; T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1996:247). Lev Tolstoy’un Ufa’lı Başkırt İlyas’ı anlatan *İlyas* öyküsünün çevirisi yine önce *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımlanmıştır (1893). Ahmet Mithat, daha sonra kitap haline getirdiği çevirinin önsözünde, *İlyas* öyküsünün, Olga Lebedeva’nın Türkçe’ye yaptığı ilk çeviri olduğunu belirtmiştir. Olga Lebedeva, *İvan İlyiç’in Ölümü* romanını, *İki Pîr (Dva starika)* öyküsünü ve *İnsan Neyle Yaşar (Çem lyudi jivi)* makalesini de çevirmiştir (1892) (Habib, 1941:276; T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1996:247). 1895 tarihli bir Rus kaynağında Olga Lebedeva’nın, *Efendi ile Uşak (Hozyain i rabotnik)* öyküsünü de çevirdiği yazılıdır (*Nedelya*, 1895:1409). 1896 yılı başında Türkiye’de basına yansıyan haberler arasında da, Olga Lebedeva’nın bu öyküyü çevirmekle meşgul bulunduğu yazılmıştır (T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1996:246). Fakat bu öykünün yayım tarihi tam olarak bilinmemektedir.

Olga Lebedeva Türk okuyucusuna Rus edebiyatını tanıtmak amacıyla, ilk bölümde Simeon Polotski’den başlayıp 17-18., ikinci bölümde 19. yüzyıl yazarlarını tanıttığı 132 sayfalık bir kitap yazmıştır (1895) (Habib, 1941:268, 276; T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1996:247).

Kontes Olga Lebedeva’nın çalışmaları Sultan II. Abdulhamit’e takdim edilmişti ve ona, yaptığı çalışmalardan dolayı ikinci rütbeden Şefkat nişanı verilmişti. İstanbul’dan ayrıldığı sırada göğsünde Şefkat nişanıyla çekilen resmi, övgü dolu bir yazıyla birlikte *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanınca Olga Lebedeva dergiye Kazan’dan teşekkür mektubu göndermişti (Haziran 1307 / 1891). Bir ay sonra dergi, Olga Lebedeva’nın göndereceği yazıları yayımlamanın kendileri için bir şeref olacağını belirten sözlerle bu teşekkür mektubunu yayımlamıştı. Sekiz ay sonra Olga Lebedeva bu ricaya Jukovski’den *Hakikaten İyi ve Mesud Adam Kimdir?* başlıklı bir yazı göndererek karşılık vermiştir (Mart 1308 / 1892) (T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 1996:245-246; Bekiroğlu, 2006).

19. yüzyılın sonlarında Puşkin ve Tolstoy’un yapıtları Fransızca’dan da çevrilmeye başlamıştı. Fransızca’dan çevrilen *Kroyçer Sonatı* romanının ilk bölümleri *İkdam* gazetesinde yayımlanmıştı (23 Ekim 1896) (Olcay, 2005:49). Aynı roman 1936’da Ali Kâmi Akyüz tarafından çevrilmişti. Bu kitaba önsöz yazan Tolstoy hayranı yayımcı İbrahim Hilmi’nin belirttiğine

⁵ O dönemin Rus kaynaklarında Tolstoy’un bu oyununu Türkçe’ye Olga S. Lebedeva’nın çevirdiği bilgisi yer almaktadır: *Novoe vremya*, 1891, No:5581, (12 Ekim) (<http://feb-web.ru/feb/tolstoy/default.asp>). Fakat Olga Lebedeva, Tolstoy’a yazdığı 23 Temmuz 1894 tarihli mektubunda, *Eğitimin Meyveleri*’ni Ahmet Mithat’ın Türkçe’ye çevirdiğini ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımladığını belirtmiştir. Bkz. Şifman, 1960:404.

göre, onun isteği üzerine Ahmed Rasim *Kroyçer Sonatı*'nı 1890'da çevirmeye başlamıştı. Fakat çeviri zamanında tamamlanamadığı için yarım kalmıştı. Romanın bir bölümü basılmışsa da Birinci Dünya Savaşı başlayınca basılan formlar ortadan kaybolmuştu (Habib, 1941:280-281; Hilmi, 1936:14).

A.S. Puşkin'in doğumunun 100. yılı Türkiye'de de kutlandı. Ali Kemal *İkdam* gazetesinde yayımlanan *Paris Mektupları, Şiir ve Şair: Puşkin Kimdir?* adlı makalesinde, Fransız basınının Rus ve Leh edebiyatına geniş yer verdiğini, çeviriler yayımladığını belirterek Puşkin'den söz etmiş, onu bir yapıtıyla tanıtmaya çalışmıştı (Gariper, 1999:125-126). Ali Kemal bu makalesine Puşkin'in *Bakır Atlı* poemasından düzyazı şeklinde kısa bir çeviri eklemişti.⁶ Bunun, poemanın giriş ve sonucundan bir bölüm olduğu belirlenmiştir (Olçay, 2005:51).

1900-1908 yılları arasında ülkede uygulanan sıkı sansür nedeniyle çok az yapıt çevrilmişti. Rusça'dan çevrilen yapıtlar arasında Turgenev'in, Abdullah Zühdü tarafından Fransızca'dan çevrilen ve *Buhar* adıyla İstanbul'da yayımlanan *Duman* ile *Âb-ı Nevbahar* adıyla yayımlanan *İlkbahar Selleri* romanları bulunuyordu (1905). Fakat o tarihlerde macera romanlarının çevirilerinde sıkça görüldüğü gibi, Turgenev'in adı belirtilmemişti. Bundan başka, *İlkbahar Selleri* romanı *Âb-ı Nevbahar* adıyla N. Zeki tarafından çevrilerek yine aynı yıl Balıkesir'de yayımlanmıştı (Olçay, 2005:51). Bu çeviride de Turgenev'in adı belirtilmemişti. İ. Habib 1941'de yayımlanan kitabında, Turgenev'in adının belirtilmeden iki romanının çevrilmesini büyük yazara saygısızlık olarak değerlendirmiş, fakat olayın Sultan II. Abdulhamid dönemindeki sansür kaygısından kaynaklanmış olabileceğini de belirtmiştir (Habib, 1941:272).

19. yüzyıl sonuyla 20. yüzyıl başlarında Türkçe'ye en fazla çevrilen, Türk okuyucusunu en çok etkileyen yazar Lev Tolstoy'dur. Olga Lebedeva'dan sonra, Tolstoy'u Türkiye'de ilk tanıtanlardan biri yayımcı İbrahim Hilmi'dir. Tolstoy'u bir Macar dostu aracılığıyla tanıyarak ona hayranlık duyan İbrahim Hilmi önce, 1900'lü yılların başlarında çıkardığı yıllıkta onun yapıtlarından söz ederek bir resmini yayımlamıştı.⁷ Daha sonra ise iki kez Tolstoy'un yaşam öyküsünü yazmıştı. Bu arada Tolstoy'dan etkilendikleri anlaşılan bazı genç Türk aydınları ünlü yazara ulaşmaya çalışmışlardı. Örneğin, İstanbullu genç doktor A. Cevdet, Tolstoy'a duygulu bir mektupla bir şiir göndermişti (Ekim 1901). A. Cevdet mektubunda Tolstoy'u insanları güzelliğe, doğruluğa yönelten, aydınlatan, ısıtan bir güneş olarak nitelemiş, Türk gençliğinin onun yapıtlarına, onun aydın

⁶ C. Gariper bu metni, panslavizmi ve Rus yayılcılığını konu alan şiirler çerçevesinde incelemiştir (Gariper, 1999:125-126). Ali Kemal'in çevirdiği bu metin Ali İhsan Kolcu tarafından aktarılmıştır (Kolcu, 1999:248-249).

⁷ İbrahim Hilmi bu yıllık konusunda kesin bir tarih belirtmemiştir. Bkz. Hilmi, 1936:14-15.

görüşlerine diğer ülkelerin gençlerinden çok daha fazla hayranlık duyduğunu belirtmişti (Şifman, 1960:416-417).

Gerçekte, Tolstoy da Osmanlı Devleti yönetimindeki halkın durumuyla yakından ilgileniyordu. Balkanlarda gelişen olaylarla ilgili mektuplar alıyor (Günel, 2005:52), Ermenilerle görüşüyordu (Şifman, 1960:402). Türk halkıyla da ilgilenen Tolstoy’un bu konuda en geniş bilgileri, çatışmaların yaşandığı o yıllarda idealist bir düşünce içinde Hristiyanlıkla Müslümanlık arasındaki benzerlikleri bağdaştırarak bir kitap haline getirmeyi amaçlayan ve bu konuda ünlü yazarın görüşüne başvuran Olga Lebedeva’nın 1894’de ona gönderdiği mektuplardan aldığını biliyoruz (Şifman, 1960:402-414).⁸

Tolstoy’a ilginç bir mektup *Levant Herald* dergisinin editörü A. Reşid Saffet Bey tarafından gönderilmişti. A. Reşid Saffet Bey mektubunda, *Revue de revues* ve *Européen* dergilerinde makalelerini okuduğu Tolstoy’a hayran olduğunu, onu çağın peygamberi olarak gördüğünü yazıyordu. A. Reşid Saffet Bey, Tolstoy hakkında bir makale yazmış, sansürün yasaklamasına rağmen bunu yayımladığı için bir süre hapiste yatmıştı. Tolstoy’a ikinci mektubu gönderdiğini belirten A. Saffet Reşit Bey, ünlü yazarın ona hayranlık duyan 23 yaşındaki Müslüman Türk’e ilgi göstereceğinden emin olduğunu yazıyordu. Tolstoy bu mektuba yanıt verdi (25 Şubat 1906). Ünlü yazar, Türk gencine önce sosyal ve ahlaki felsefesinin temel ilkelerini açıklamış, sonra ona Türk hükümetinden çok halka ve insanlığa karşı görevleri üzerinde düşünmesini öğütlemişti. Ayrıca Türkiye’de yayımlayabilmesi için ona Fransa’da çıkan bir makale seçkisini de göndermişti (Şifman, 1960:417).

1908’de II. Meşrutiyet’in ilanından sonra sansürün kaldırılmasıyla gazete ve dergi yayını artmış, çevirilerde yeniden bir canlanma yaşanmıştı. Fakat kaynaklarda, 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyıl başlarında Rus yazarlarına karşı her zaman büyük ilgi duyulduğunu gösteren bilgiler vardır. Örneğin Olga Lebedeva, Tolstoy’a yazdığı bir mektupta Müslüman ülkelerde onun en az Rusya ve Avrupa’da olduğu kadar iyi tanındığını belirterek şöyle der: “Sizden alıntı yapılmayan bir yapıt, sizden, sizin yaşamınızdan söz edilmeyen bir gazete bulamazsınız. Sözlerinize Kur’an ya da İncil’den bir âyet gibi saygı duyuluyor” (Şifman, 1960:404). Lebedeva’nın belirttiğine göre, çevirdiği kitaplar Türkiye’de o kadar çabuk tükeniyordu ki, Tolstoy’a göndermek üzere yalnızca *Aile Saadeti* ile *İlyas* kitabını bulabilmişti (Şifman, 1960:404). Lebedeva’nın çevirdiği, Ahmet Mithat’ın Türkçesini gözden geçirerek yayımladığı kitapların toplam sayısının 40 bini bulduğu belirtilmektedir (Şifman, 1960:403).

⁸ Olga Lebedeva’nın Tolstoy’a gönderdiği mektupların bir bölümü Hülya Arslan tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Bkz. Kültürlerarası İletişimde Örnek Bir Çevirmen Kimliği: Olga Lebedeva, *Littera*, Haziran 2005, C.16, ss. 133-139.

Türkiye’de Rus yazarlarına karşı büyük ilgi duyulduğunu gösteren bir başka örnek Çehov’un yakın arkadaşı gezgin ve yazar S.Ya. Yelpatyevski’nin notları arasında bulunmaktadır. Doğu ülkelerinin yanı sıra Türkiye’yi de ziyaret eden S.Ya. Yelpatyevski, İstanbul’da bir Türk subayıyla karşılaşmasını anlatmıştır. Subay çok güzel Rusça konuşmaktadır ve duygulu sözlerle uzun uzun Rus edebiyatına duyduğu hayranlığı dile getirir. Subay, Rusça’dan bir öykü çevirmiştir; ayrıca, Rus edebiyatını kendisinden çok daha yakından tanıyabilmesi için, oğluna Rusça öğreteceğini de söyler.⁹ S.Ya. Yelpatyevski ne yazık ki bu subayın ve çevirdiği öykünün adını belirtmemiştir (Şifman, 1960, 420).

19. yüzyıl sonuyla 20. yüzyıl başlarında, bilindiği gibi, Türkiye’de Rusya’yla ilişkiler konusunda çeşitli görüşler ileri sürülüyordu. Olga Lebedeva, bu konudaki gözlemlerini 1894 yılında Tolstoy’a şu sözlerle anlatmıştır: Zavallı Türkler, telaş içinde ne yapacaklarını şaşırılmış durumda. Ülkenin yabancı bir devletin mandası altına girmesinden ya da ülkeyi Rusya ya da İngiltere’nin işgal etmesinden başka bir çare kalmadığını düşünen son derece yurtsever ve onurlu kimseler tanıyorum. Fakat aralarında görüş ayrılığı var. Yaşlılar Rusya’yı, İngiliz âdetlerinin meraklısı gençler ise İngiltere’yi istiyor.¹⁰

V.A. Gordlevski de daha sonraki yıllarda Türklerin, ülkenin geleceği konusundaki kaygılarını, çözüm arayışlarını makalelerine yansıtmıştır. 1904’de Anadolu’yu, Suriye’yi gezen, 1907’de İstanbul’da Türkçe ve Arapça konusunda staj yapan Doğu bilimci V.A. Gordlevski, 19. yüzyılın sonunda önemli makamlarda bulunan ve Rusya’yı ziyaret eden bazı devlet adamlarının bu ülkeye karşı yakın ilgi ve sempati duyduğunu söyleyerek, buna örnek olarak Rusya’da büyükelçilik görevinde bulunmuş olan Fuat Paşa’yı örnek gösterir (Gordlevski, 1962:144). V.A. Gordlevski’nin belirttiğine göre, gazeteci yazar Hayrettin Nedim, *Serveti Fünun* gazetesinde “Biz Rusya’yla ya kesinlikle dost ya da açıkça düşman olmalıyız; ikili siyaset bize felaket getirir” diye yazmıştı. V.A. Gordlevski bu sözleri yorumlarken şöyle der: Hayrettin Nedim, bu iki seçenek arasında bir tercih yapmakta zorlanmıştır. Fakat yeni yönetimin ancak barışçıl bir siyaset izleyerek II. Meşrutiyetin kazanımlarını koruyabileceği açıktı (Gordlevski, 1962:144). V.A. Gordlevski’ye göre, Rusya’daki Türk elçisi Turhan Paşa, Osmanlı-Rus anlaşmasını, hatta birliğini sağlamak için çaba harcıyordu. Bazı siyasetçiler daha da ileri gitmişlerdi. Örneğin, Griboyedov’un *Akıldan Belâ* oyununu çeviren Mizancı Murad Bey, Türkiye’nin toprak bütünlüğünü koruyabilmesi için Rusya’nın ya da İngiltere’nin mandası altına girmesinin en uygun yol olduğunu yazıyordu. V.A. Gordlevski, Dağıstanlı Mizancı

⁹ Yelpatyevski S.Ya., Ko dnyu Gogolya, *Russkie vedomosti*, 1909, No: 95. (Şifman, 1960:419)

¹⁰ O. Lebedeva’nın 1 Ağustos 1884 tarihli mektubu. Bkz. Şifman, 1960:405-409.

Murad Bey’in Rusya’dan Türkiye’ye göç etmiş olduğunu düşünerek, “Fakat bunu ancak bir göçmen söyleyebilirdi” (Gordlevski, 1962:144) sözünü eklemeyi gerekli görmüştür.

V.A. Gordlevski, aşırı görüşler bir tarafa bırakılacak olursa, her şeye rağmen II. Meşrutiyet döneminde Rusya’yla bir yakınlaşma görüldüğünü söyler. Onun belirttiğine göre, bu dönemde İstanbul’da Türk-Rus komitesi kurulmuş, Rusça kursları açılmış, Rusya’ya geziler düzenlenmesi, eğitim amacıyla gençlerin gönderilmesi planlanmıştı. Osmanlı devlet adamlarından Hilmi Paşa ve Mahmut Esad, Rusya’ya giderek Osmanlı Devleti’nin iyi niyetini göstermek istemişlerdi. Fakat V.A. Gordlevski, iki ülke arasında kültür ilişkileri zayıf olduğu için, aralarının birden düzelmesinin güç olduğunu, her iki tarafta da yabancılaşma ve güvensizliğin egemen olduğunu belirtmiştir. V.A. Gordlevski’ye göre, Rusya’yla yakınlaşmayı isteyen sesler, buna karşı çıkanlara kıyasla kısık kalmıştır (Gordlevski, 1962:145).

Daha önce belirttiğimiz gibi, 1908’de II. Meşrutiyetin ilanıyla, diğer Batı dillerinin yanı sıra Rusça’dan çevirilerde de bir canlanma görüldü. Özellikle Tolstoy’dan çevirilerde büyük bir artış gözlenmektedir. Bu dönemde *İlyas* öyküsü bu kez *İlyas Yahut Zenginlik* başlığıyla ikinci kez yayımlanır (1909) (Şifman, 1960:418). Aynı yıl *Kafkas Esiri* ve *Tanrı Gerçeği Görür, Ama Hemen Bildirmez* Rusça aslından çevrilerek yayımlanır (Şifman, 1960:419). Daha önce, 1893’de Olga Lebedeva tarafından *Familya Saadeti* adıyla çevrilen *Aile Mutluluğu*, ikinci kez Raif Necdet tarafından *Bir İzdivacın Romanı* adıyla çevrilmiştir (1910) (Habib, 1941:278). *Diriliş* romanı Haydar Rıfat tarafından Fransızca’dan çevrilmiş, yayımcı İbrahim Hilmi’nin *Millet* gazetesinde *Teceddüt-ü Hayat* adıyla yayımlanmıştır (1911) (Habib, 1941:279; Hilmi, 1936:15). Aynı roman Fransızca’dan Baha Tevfik tarafından da çevrilmiştir (1911) (Şifman, 1960:419). Tolstoy’un *Korney Vasilyev* öyküsü de S. Celâl tarafından çevrilmiştir (1911) (Şifman, 1960:419).

Bu yıllarda Türkolog V.A. Gordlevski de Rus öykü sanatının en güzel örnekleri olarak Tolstoy ve Çehov’dan birer öykü çevirmiştir. Ayrıca Gordlevski, 1777-78 Türk-Rus savaşına katılan V. Garşin’i Türk toplumuna tanıtmak amacıyla olsa gerek, onun Rusça *Signal (İşaret)* adlı öyküsünü *Bayrak* başlığı altında çevirmiştir (1910).¹¹

Anna Karenina ile *Hacı Murat* Raif Necdet ve Sadık Naci tarafından Fransızca’dan çevrilerek yayımlanmıştır (1912) (Şifman, 1960:419). *Hacı Murat* yine Fransızca’dan Yusuf Rıza tarafından çevrilmiştir (1912) (Olcay, 2005:52). *Savaş ve Barış* ilk kez Emin Lâmi tarafından çevrilerek *Yeni*

¹¹ L. Tolstoy, *Üç Ölüm (Tri smerti)*, *Tanin (Ağustos-Eylül)* (1911); A. Çehov: *Heyecanı Efkâr (Brojenie umov)*, *Yeni Gazete*, No: 751 (1910); V. Garşin: *Bayrak (Signal)*, *Yeni Gazete*, No: 711, 712 (1910). <http://www.manas.kg/pdf/sbdpdf11/Makaleler/9.pdf>.

Gazete'de yayımlanmaya başlamıştı (1912). Fakat bu çevirinin çok yetersiz bulunduğunu belirtmeliyiz (Şifman, 1960:419).

Kırım Türklerinden Ahmed Mithat Rifatof, Tolstoy'un kutsal kitaplardan ve düşünürlerin sözlerinden alıntılar yaparak 1910'da tamamladığı 31 makalelik *Put jizni (Hayat Yolu)* adlı yapıtlarından, biri *Ölüm (Smert)* olan iki makaleyi yalnız bir dille Türkçe'ye aktarmıştır (1914) (Habib, 1941:276).

Tolstoy'un 1910'da ölümü Türkiye'de de yankılanmış, bu büyük yazar üzerine makaleler yayımlanmıştır. *Tanin* gazetesinde yayımlanan makalede Tolstoy'un, insanlığın mutluluğu konusundaki düşüncelerinin temelsiz, gerçekleşmesi olanaksız bir hayal olduğu yazılmışsa da, adının büyük bir saygıyla anılacağı belirtilmiş, soylu Rus aydınlarının acısı paylaşılmıştır (Şifman, 1960:420).¹² *Tanin* gazetesi, Tolstoy'un belli başlı yapıtlarının çevrilmesi, oyunlarının Türkiye'de sahnelenmesi dileğinde bulunmuştur. *Serveti Fünun* dergisi ise Tolstoy'un ölümü üzerine özel bir sayı çıkarmıştır (Şifman, 1960:420).

Tolstoy'un çeviriler aracılığıyla tanınması, onun edebî yönünün, ahlakî düşüncelerinin yanı sıra toplumsal görüşlerini de ön plana çıkarmıştı. Bazı aydın çevrelerce Tolstoy ve Gorki adları birlikte anılıyor, onlar Rusya'daki ihtilâlin fikir öncüleri sayılıyordu. Örneğin, o dönemde Mısır'da yayımlanan *Türk* gazetesinde 1905 Rus devrimiyle ilgili olaylar aktarılırken, büyük Rus yazarları olarak adlandırılan Tolstoy ve Gorki için Rus devriminin kıvılcımı sözü kullanılıyordu (Uturgauri, 2004a:208).¹³ Gorki'nin adı 1905 Rus devrimiyle birlikte anılmışsa da onun Türkiye'de 1908'de Meşrutiyet'in ilânından sonra tanınmaya başladığı kabul edilir (Nihat, 1937:XXVI; Ediz, 1939:XXIII).

Rusya'nın dışında önce Fransa'da tanınmaya başlayan Maksim Gorki, Türkiye'de ilk önce 1908 temmuzundan sonra çevrilmişti. Ali Nusret'in, Catulle Mendès'in Fransızca çevirisinden aktardığı bir Gorki öyküsü, *Bir Sergüzeşt-i Hunin* adıyla Meşrutiyet'in ilânından sonra *Tanin* gazetesinde yayımlanmıştı (Habib, 1941:519).¹⁴ Daha sonra İsmail Müştak ve Muhiddin Birgen'in Fransızca'dan çevirdikleri *Ana* romanı 1908'de *Tanin* gazetesinde seri halinde yayımlanmış, 1911'de de kitap olarak çıkarılmıştı (Habib, 1941:519). Gorki'nin bu romanının 1911'de bir kitap olarak yayımlanmasının bir rastlantı olmadığı düşünülür. Türkolog Svetlana Uturgauri, kitabın 1911'de yayımlanmasının, Türk toplumunda 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanıyla

¹² V. A. Gordlevski, *Turki o Tolstom (Türklerin Tolstoy Hakkındaki Görüşleri)* adlı makale.

¹³ M. H. Tsovikyan, *Vliyanie russkoy revolyutsii 1905 g. na revolyutsionnoe dvijenie v Turtsii, Sovetskoe vostokovedenie*, vıp. III, 1945, s.23. (Uturgauri, 2004:208)

¹⁴ Bu öykünün ilk adı *Haydutlar (Zlodei)* dir. Bkz. Uturgauri, 2004:209.

ateşlenen ihtilâl ruhunun henüz sönmediğinin göstergesi olarak değerlendirir (Uturgauri, 2004a:207-208). Ayrıca, kitabın ön kapağındaki resimde yaşlı bir kadınla genç bir işçinin, ellerinde kızıl bayrakla polisin süngüsüne karşı en önde ilerledikleri bir gösteri yürüyüşü sahnesi canlandırılmıştı (Uturgauri, 2004a:207-208).¹⁵

Meşrutiyet sonrasında Gorki’nin Türkiye’de yayımlanan bir diğer öyküsü *Hapishane* (Tyurma)’ydi. Bu öykü de *Ana* romanı gibi Tanin gazetesinde 1909’da yayımlanmıştı (Uturgauri, 2004a:207). Gorki’nin öykülerini Türkçe’ye ilk çevirenlerden biri de Mehmet Emîn Resûlzade’dır. Mehmet Emîn Resûlzade 1912’de çıkardığı *Rus Edebiyatından Örnekler* başlıklı antolojide Maksim Gorki’nin *Bir Gün Sonbaharda* (*Odnajdı osenyu*) öyküsünü çevirmişti. Bu antolojide, Gorki’nin *İtalya Hakkında Masallar* kitabının Timur Han’la bir anneyi konu alan dokuzuncu öyküsü de yer almıştı (Uturgauri, 2004a:209). Bundan başka, Gorki’nin öyküleri I. Dünya Savaşı’nın son yıllarıyla 1936 arasında Ankara’da *Türk Yurdu*, *Varlık*, *Çığır*, İzmir’de *Fikirler*, *Kültür* gibi dergilerde yayımlanmıştır (Nihat, 1937:XXVII). Fakat bu öyküler bir kitapta toplanmadan dergilerde dağınık olarak kalmışlardır.

Meşrutiyet döneminde Lermontov’un *Borodino* şiiri de *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanmıştır (1912). Fakat bu şiirin çevirmeni bilinmemektedir (Belova, 2006).

Türkiye’nin Birinci Dünya Savaşı’na katılması, parçalanması ve sonra Kurtuluş Savaşı’na girmesiyle, diğer Avrupa dillerinde olduğu gibi, Rusça’dan çevirilerde de büyük bir azalma görülmüştür. Kurtuluş Savaşı sırasında ve hemen sonrasında Rus edebiyatından Tolstoy’un daha çok, dinî ve ahlakî konularla ilgili yapıtlarının çevrildiğini görüyoruz. Örneğin, Tolstoy’un *Sergiy Baba* öyküsü *Aşk ve İhanet* adıyla Orhan Nüzhet tarafından çevrilmiştir (1921). Binbaşı Ali Fuad Bey, Tolstoy’un, on yıl önce Ahmed Mithat Rifatof’un, 2 makalesini çevirdiği 31 makalelik *Hayat Yolu* (*Put jizni*) kitabından dokuz makaleyi çevirerek küçük kitapçıklar şeklinde yayımlamıştır (1926-28) (Habib, 1941:278).¹⁶ Fakat bu kitapçıklar, aynı kitabın 2 makalesini on yıl önce çeviren ve genç yaşta ölen Ahmet Mithat Rifatof’un çevirilerine kıyasla çok daha eski dilde yazıldığı için İ. Habib tarafından eleştirilmiştir (Habib, 1941:278). Yine bu dönemde, Turgenev’in, yaşamının son yıllarında yazdığı *Muzaffer Aşk Nağmesi* (*Pesn torjestvuyuşçey lyubvi*) adlı öyküsü ilk kez 1925’de Yahya Ferit

¹⁵ M. H. Tsovikyan, *Vliyanie ... a.y.*, s.23. (Uturgauri, 2004:207-208)

¹⁶ *Ruh (Duşa) 1926, Kelâm (Slovo) 1926, Ölüm (Smert), Hiddet (Gnev) 1927, Muhabbet (Lyubov) 1927, İman ve itikad (O vere) 1927, Adem-i müsavat (Neravenstvo) 1927 vd.*

ve Mişel Mihaylov tarafından Rusça'dan çevrilerek yayımlanmıştı (Habib, 1941:273; Ediz, 1961:XXIV).

1920 yıllarında gerçekleştirilen çeviriler arasında Rus edebiyatından oyunlar ve Tolstoy'un *Kroyçer Sonatı* romanı gibi, oyun şeklinde sunulan yapıtlar da vardı. Önce *Kroyçer Sonatı*, *La Sonate A Kroyçer* adı altında oyun şeklinde çevrilerek *Ertuğrul Muhsin ve Arkadaşları* topluluğu tarafından Şehzadebaşındaki *Ferah* tiyatrosunda oynanmıştı (1925). Daha sonra Tolstoy'un *Karanlığın Kudreti* oyunu, Rasih'in yayımlanmamış çevirisiyle 1828-29 sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda pek çok kez oynanmıştı (Habib, 1941:280, 282).

Rusya'da Ekim Devrimi'nin ardından başlayan iç savaş sırasında ülkeyi terk eden binlerce Rus vatandaşı İstanbul'a gelmiş, burada dilleri, edebiyatları, sanatları ve kültürleriyle iz bırakmışlardır. 1919'da Kızıl Ordu'nun Kırım'ı işgalini izleyen dönemde birinci, kasım 1920'de Vrangeli ordusunun 126 gemiyle, İtilâf devletlerinin işgali altında bulunan Haliç ve Marmara'ya gelişiyle ikinci ve hemen ardından Kiev ve Odessa'dan gelen ordu mensuplarının aileleriyle halk kitlelerinin oluşturduğu üçüncü dalgayla, Rusya'dan gelenlerin sayısının 200 bini bulduğu tahmin edilmektedir (Uturgauri, 2004b:269). Ordu birliklerinin bir bölümü Gelibolu'ya yakın bir bölgeye yerleştirilmişti. Türkiye'de Beyaz Ruslar olarak adlandırılan sivil göçmenler İstanbul'da Pera, Galata ve Karaköy'de çeşitli dernekler kurmuş, *Noviy vek*, *Obşçee delo*, *Rul'* gazeteleriyle *Naşi dni*, *Ruskaya volna*, vd. dergiler çıkarmaya başlamışlardı (Uturgauri, 2004b:274). İlk sayısı 13 Şubat 1921'de yayımlanan *Zarnitsı* dergisindeki yazılarda Rusların, o sırada düşman işgali altında bulunan İstanbul'da yaşadıkları zor koşullar dile getirilmekteydi (Günel, 2004:13). Örneğin, Elpe takma adlı yazar, manevi değeri yüksek bir madalyonu İstanbul pazarında ürkek sesiyle satmaya çalışan genç, saf bir Rus kızının hüznü öyküsünü anlatmıştı (Günel, 2004:15).

Kısa bir süre sonra Vrangeli'nin ordu birlikleriyle Rus göçmenlerin büyük bir bölümü Türkiye'den ayrılmışlardı. Sonuçta birkaç bin göçmen İstanbul'a yerleşmiş, burada zengin Rus dili, edebiyatı, sanatı ve kültürünü yaşatmayı sürdürmüşlerdi. Onlar aynı zamanda Türk kültürüne hizmet etmişlerdi.¹⁷ Bilindiği gibi, bu konuda pek çok çalışma bulunmaktadır. Biz burada yalnızca, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1940'da başlattığı çeviri faaliyetinde önemli rol oynayan ve Türkiye'nin en seçkin şair ve yazarlarıyla birlikte çalışarak Türkçe'ye pek çok

¹⁷ Jak Deleon, Rus göçmenlerin İstanbul'un sanat ve kültür hayatındaki rolünü anlatmıştır. Bkz. *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar.1919-1939* İstanbul, 1990.

değerli eser kazandıran Erol Güneý’in o dönemde İstanbul’a yerleşen göçmenler arasında bulunduğunu belirtmekle yetinelim.

Türkiye’nin art arda yaşadığı savaş koşulları nedeniyle 1912’de başlayan durgunluğun ardından, Kurtuluş Savaşı’yla birlikte çevirilerde yeni bir canlanma yaşandı. 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in ilanı ve 1928’de Latin alfabesinin kabulüyle yeni bir döneme girilmişti. Rusça çeviriler şimdi yeni harflerle yeniden yayımlanıyordu. Kurtuluş Savaşı sırasında Rusya’yla başlayan yakınlaşma sonucu ülkede Rus ihtilaline, Rus kültür ve edebiyatına karşı ilgi artmıştı. Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin, Muhsin Ertuğrul, Hasan Âli Ediz gibi geleceğin ünlü şair, yazar, çevirmen ve yönetmenleri eğitim için Moskova’ya gitmişlerdi. Bu ilgi 1930-40 yıllarına da taşınmış, Rus edebiyatından çevirilerde hızla yükselen bir artış görülmüştür. Türkolog K. A. Belova’nın deyimiyle bu, Türkiye’de Rusça’dan gerçekleştirilen yoğun çeviri dönemlerinin ilkidir (Belova, 1999:393).

1930’lu yıllarda yalnızca, İ. Habib’in Avrupa Edebiyatı ve Biz kitabındaki bilgiye göre, gazete ve dergilerde yayımlanan yapıtların dışında, Rusça’dan elliye yakın kitabın çevrildiği görülmektedir (Habib, 1941:267-283; Habib, 1941:519-535). Bu dönemde daha önceki yıllarda Türkiye’de tanınan Puşkin, Lermontov, Gogol, Turgenev, Dostoyevski, Tolstoy, Çehov ve Gorki’nin yanı sıra Şolohov, Zoşçenko, Grigori Petrov, Valentin Katayev, Yefim Zozulya, Leonid Lenç (Leonid Sergeyeviç Popov)’in yapıtları da yayımlanmıştı.

Rus yazarları arasında Gogol gibi, Dostoyevski’nin de Türk edebiyatına oldukça geç tanıtıldığını belirtmeliyiz. Rusya dışında, Turgenev ve Tolstoy’dan çok daha sonraları ilgi görmeye başlayan Dostoyevski 20. yüzyıl başlarında, özellikle Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da hızla tanınmaya başlamıştı. Dostoyevski, Avrupa’da olduğu gibi, ülkemizde de diğer Rus klasiklerinden daha geç tanınmaya başlamıştır. Dostoyevski’nin *Krotkaya* öyküsü yazıldığından 55 yıl sonra *İçli Kız* adıyla K. M. Vâsif tarafından Türkçe’ye çevrilmişti (1931).¹⁸ *Ölü Bir Evden Anılar* romanı, yazılışından 71 yıl sonra Haydar Rıfat tarafından *Ölüler Evinin Hatıraları* adıyla çevrilmişti (1933). İçinde *Namuslu Hırsız* öyküsünün de yer aldığı *Beyaz Geceler* kitabı ise, yazıldığından 85 yıl sonra Ruşen Eşref Ünaydın tarafından çevrilmişti (1933). Fakat Dostoyevski’nin yapıtlarından bazı bölümlerin daha önceki yıllarda zaman zaman dergilerde yer aldığını belirtmemiz gerekir. Örneğin, 1917 yılında yayımlanmaya başlayan *Yeni Mecmua* dergisinde Ahmet Ağaoğlu’nun Rus Edebiyatı üzerine yazdığı bir yazı

¹⁸ İ. Habib, üzerinde tarih bulunmayan çevirinin yaklaşık olarak 1931 yılında yayımlandığını yazmıştır. A.y., s. 275.

serisini Rus klasiklerinden çeviriler izlemişti. Dergide, Maksim Gorki'nin *Şahin Üzerine Türküsünden* sonra, Dostoyevski'nin *Ölü Bir Evden Anılar* romanından *Zindan Hatıraları* adıyla Refik Halit'in çevirdiği bir bölüm yer almıştı. Aynı dergide 1918 de (56-62. sayılar) Ruşen Eşref'in çevirdiği *Beyaz Geceler* yayımlanmıştı. Hasan Ali Ediz'in belirttiğine göre, *Yeni Mecmua*'nın bu tanıtımından sonra Rus edebiyatına karşı ilgi artmış, 1922 yılı Nisanında *Peyam-ı Sabah* gazetesinde Cenap Şahabettin'in Dostoyevski üzerine üç inceleme yazısı yayımlanmıştı. Bundan başka, Yakup Kadri Karaosmanoğlu 1923'de yine *Yeni Mecmua*'da *Ölü Bir Evden Hatıraları* çevirmeye başlamışsa da bu çeviri tamamlanamamıştı (Ediz, 1979:29).

Dostoyevski'ye karşı duyulan ilgi, onun yaşamı ve eserleriyle ilgili olarak yabancı dillerde yazılmış olan kitaplara da yansımıştı. A. Suaréz'nin *Trois Hommes: Pascal, İbsen, Dostoyevski* (1913) kitabının *Dostoyevski* bölümü V. Bürün tarafından çevrilmişti (1915). A. Gide'in *Dostoyevski* (1923) kitabı Suphi Nuri (İleri) tarafından çevrilerek *Servet-i fûnun* mecmuasının 1915-54. sayılarında yayımlanmıştı (1933-34). S. Zweig'in *Drei Meister* (1920) kitabının *Dostoyevski* bölümü F. Gökbudak tarafından çevrilerek *Yücel Dergisi*'nin 67-80. sayılarında yer almıştı (1940-41).

Rus yazarlarının yapıtları 1920'li yıllarda olduğu gibi, 30'lu yıllarda da Türk tiyatrolarında oynanıyordu. Tolstoy'un *Yaşayan Ölü* oyunu *Yaşayan Kadavra* adı altında Reşad Nuri Güntekin'in çevirisiyle 1930-31 sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda pek çok kez oynanmıştı (Habib, 1941:282). Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* romanı Reşat Nuri Güntekin'in *Cürüm ve Ceza* adlı çevirisiyle, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmıştı (Habib, 1941:274). Daha sonra Haydar Rıfat aynı romanı *Cinayet ve Ceza* adıyla çevirmişti (1933). Haydar Rıfat bu çeviriyi Gaston Baty'nin *Suç ve Ceza* romanını oyun biçimine soktuğu eserden gerçekleştirmişti (Ediz, 1979:30). F. Nezière ile S. W. Bienstock'un oyun biçimine soktukları *Budala*, Ahmet Muhip Dranas tarafından *Aptal* adıyla çevrilmişti (1940). Gogol'ün *Müfettiş* oyunu 1937'de Avni İnel ve Vecihi Görk tarafından çevrilmeden önce, bir başka çeviriden yararlanılarak İstanbul Şehir Tiyatrosunda oynanmıştı (Habib, 1941:270). Maksim Gorki'nin *Na dne* oyunu ise *Ayak Takımı Arasında* adıyla, Vâlâ Nurettin'in çevirisinden yararlanılarak 1936 ve 1940 tiyatro sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosunda oynanmıştı. Oyun 1941 yılında yayımlanmıştı.¹⁹

¹⁹ M. Gorki, 'Ayak Takımı Arasında', *Piyas 4 Perde*, Dünya Muharrirlerinden Piyaslar Serisi: 4, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1941, giriş bölümündeki açıklama; Rus oyunlarının Türkiye'de sahnelenmesi konusunda bkz. Ayla Kaşoğlu, *Russkiy teatr v Turstii, Dil ve edebiyat; Nezeri elmi metodik jurnal*, 1(39), Bakü, 2004, ss. 88-91.

1930’lu yıllarda çevirmenler yapıtların önsözünde Rus yazarları hakkında bilgi vermeye de çalışıyorlardı. Örneğin Samizade Süreyya, Puşkin’in *Kar Fırtınası* (1934) ve *Düello* (1934) adlı öykü seçkilerine sırasıyla 5 ve 4; yayımcı İbrahim Hilmi, Ali Kâmi Akyüz’ün çevirdiği Tolstoy’un *Kroyçer Sonatı* (1936) romanına 16; Mustafa Nihat Özön, Dostoyevski’nin tamamlanmamış *Netoçka Nezvanova* (1937) romanına 24, Gorki’nin *Stepte* (1937) öyküsüne 28; Avni İnel – Vecihi Görk, Lermontov’un *İblis* (1937) poemasına 20; Zeki Baştımar, Çehov’un *Maske* (1938) öyküsüne 8; Hasan Âli Ediz, Puşkin’in *Mısır Geceleri* (1937) poemasına 21, Gogol’ün *Mayıs Gecesi* (1938) öyküsüne 32, Gorki’nin *Aşk Rüyası* (1939) adlı 15 öyküden oluşan seçkisine 24, Turgenev’in *Babalar ve Oğullar* romanına 31, Çehov’un 6 *No.lu Koğuş* (1940) öyküsüne 47 sayfalık önsöz yazmışlardı. Bu önsözlerin fazla uzatıldığı düşünülmüştür. Örneğin yayımcı İbrahim Hilmi, Avni İnel ve Vecihi Görk’ün düz yazıyı şeklinde çevirdikleri 38 sayfalık *İblis* poemasına, Lermontov’un yaşamı ve yapıtları üzerine 20 sayfalık önsöz yazmıştı. İ. Habib, “Buna 20 sayfalık mukaddime yazmak tabîî fazla düşmüş. Eser küçük olduğu için kitaba ‘*İblis*’ten sonra Puşkin’in 24 sayfa tutan ‘*Çingeneler*’ isimli uzunca hikâyesi de ilave edilmiş.” (Habib, 1941:282-283).²⁰ diyerek bu durumu eleştirmişti.

Önsözlerde Rus yazarlarıyla ilgili bilgiler verilirken çevirmenlerin aynı yazara bakış açılarındaki farklılıklar da görülmeye başlanmıştı. Bunun en belirgin örneği Gorki’ydi. Daha önce belirttiğimiz gibi, Türkiye’de Gorki’nin yapıtları 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanından sonra çevrilmeye başlanmıştı. Fakat iki cilt halinde yayımlanan *Ana* romanı dışında, diğer öyküleri çeşitli gazete ve dergilerde dağınık halde kalmış, uzun süre Gorki’nin kişiliği de fazla ilgi uyandırmamıştı. Önce *Dergâh* dergisinde, sonra 1931 yılında yayımlandığı sanılan *Arkadaşım* (*Moy sputnik*) kitabının önsözünde, *Çığır* (no.40), *Fikirler* (no.83,90) gibi dergilerde yazarın yaşamı ve sanatı anlatılmıştı (Nihat, 1937:XXVII). Gorki’nin Türkçe’ye 1936’da çevrilen ilk öykü seçkisi olan *Mahkûmlar*’ın çevirmeni Vahdet Gültekin de yazar hakkında kısa bir bilgi sunmuştu. Gorki’nin 1936’da ölümü, onun ilginç kişiliğiyle, yaşam serüveninin ve yapıtlarının tanıtılmasında dönüm noktası olmuştu. Bu arada, yazarla ilgili görüş farklılıkları önsözlere yansımıştı. Örneğin, Mustafa Nihat Özön 1937’de Gorki’nin siyasi düşünceleriyle ilgili hiçbir yorumda bulunmamış, onu yalnızca hümanist bir yazar olarak adlandırmakla yetinmişti. Onun anlatım yönetimini de “basit” ve “eski” sözleriyle tanımlayarak şöyle demişti: “Realiteyi tasvir eder... Acı ve kaba sahneler tasvirinden çekinmez, fakat en sinik gördüğü

²⁰ İ. Habib, Puşkin’in *Çingeneler* poeması Türkçe’ye düzyazı şeklinde çevrildiği için olsa gerek, burada hikâye sözcüğünü kullanmıştır.

parçalarda bile isyan etmez... Gorki sistemi için eskimiştir, geçmiştir veya basittir denilebilir ve bunda da büyük bir haksızlık edilmiş olmaz” (Nihat, 1937:XXV-XXVI). Hasan Âli Ediz ise 1939’da Gorki’yi yenilikçi ve öğretici bir yazar olarak değerlendirmiştir. Ona göre, Gorki orijinal bir fikir sunmuş, o zamana kadar görülmeyen yeni bir ideolojinin temsilcisi olmuştur. Çarlık rejimini realistçe eleştirmiş, bu rejimle mücadele eden sosyal hareketin ideolojisini, mücadele ruhunu benimsemiştir. Hasan Âli Ediz için Gorki halkçıdır. O, “Gorki için şöyle der: Gorki kadar hiç bir muharrir halkçı olmasını ve halkçılığa değer vermesini bilmedi” (Ediz, 1939:XVIII).

Bu dönemde de Rus yazarları hakkında kitaplar yazılıyordu. Örneğin, Hasan Âli Ediz’in *Aleksandr Puşkin ve Klasik Rus Edebiyatı* (1937, 80 sayfa) ile Kâzım Nâmi Duru’nun *Puşkin* (1937, 158 sayfa) kitabı. Bu son kitapta Puşkin’in ölüm yıldönümü üzerine Rusya, Almanya, Fransa ve İngiltere’de çıkan yazılar hakkında bilgi verilmiş, şairin çeşitli kitaplarından 12 örnek ve 9 resim sunulmuştu (Habib, 1941:269).

Tolstoy bu dönemde de unutulmamıştı. Suud Kemal *Büyük Mustarıpler* (1933) kitabında iki düşünürle birlikte Tolstoy’a 30 sayfa ayırmıştı. Kanaat Kitabevi’nin çocuklar için hazırladığı *Büyük Adamlar Serisinin* bir kitapçığı Tolstoy’a ayrılmıştı. Ayrıca, Belkıs Boyar, Edward Garnett’in *Tolstoi: Hayatı ve Eserleri* kitabını çevirmişti (1939). Tolstoy’a büyük hayranlık duyan Reşad Nuri Güntekin, fotoğrafların da yer aldığı *Tolstoi: Hayatı ve Eserleri* (1933) adlı 56 sayfalık kitabında onu, bugün hâlâ zevkle okunan usta bir yazara özgü akıcılıkla anlatmıştı. Tolstoy’un *Savaş ve Barış*, *Anna Karenina*, *İvan İlyiç’in Ölümü*, *Kroyçer Sonatı* romanlarını ayrı ayrı inceleyen Reşad Nuri Güntekin, Tolstoy’a duyduğu hayranlığı şu sözlerle belirtmişti: “Ölüm tasvirinde Tolstoy ancak Dante ile mukayese edilebilir. Onun *Üç Ölüm* öyküsünden daha derin, daha etkileyici bir şey bilmiyorum... Tolstoy’un üslûbu son asrın en güzel ve kudretli üslûplarından biridir” (Güntekin, 1933:21-22).

1930’lu yıllarda, Yunan ve Latin edebiyatından başlayarak Rusça da dahil olmak üzere Batı dillerinden çevrilen kitapların sayısı önceki dönemlere göre oldukça fazlaydı, fakat bu yeterli görülüyordu. İ. Habib, o güne kadar Batı dillerinden yapılan çevirilerin adlarını sıraladıktan sonra “Buna fazla değil, çok fakir denir” (Habib, 1941:607) demiştir. Biz de bu dönemde Puşkin ve Lermontov’un muhteşem poemalarının yalnızca düzyazı şeklinde çevrilebilmiş olduğunu belirtmeliyiz.

Ülkemizde gelişigüzel yapılan çevirileri belirli bir çalışma sistemi içinde geliştirmek amacıyla devletin katılımının gerekli olduğu kararına varıldı. Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, I. Türk Neşriyat

Kongresi’nin açılışında, Batı dünyasından çeviri konusuna büyük önem verdiklerini açıklamıştı (2 Mayıs 1939) (Tuncel, 2006:139). Bakanlıkta Tercüme Heyeti oluşturuldu ve *Tercüme* adlı bir dergi yayımlanmasına karar verildi. Bilindiği gibi, 1940-66 yılları arasında çeviri, çeviri kuramları, eleştirilerin yer aldığı *Tercüme* dergisinin 87 sayısı yayımlanmıştır. 1940’lı yıllarda dergide Rus edebiyatı önemli bir yer tutuyordu. Fakat 1948’den sonra düzensiz olarak yayımlanan derginin son 15 yılında Rus edebiyatıyla ilgili çok az çalışma yer almıştır.

1940’tan başlayarak *Tercüme* dergisinin yanı sıra *Dünya Edebiyatından Tercüme* serisi yayımlanmıştı. Bu seri içinde *Rus Klasikleri* dizisi yer almış, Rus yazarlarının kitapları yayımlanmaya başlamıştı. Çevirileri doğrudan Rusça’dan yapan Zeki Baştımaz, Zeynel Akkoç, Oğuz Peltek, Hasan Âli Ediz, Rana Çakıröz, Orhan Şamhal, Servet Lünel, S. Aytekin, D. Sorakin, Nihal Yalaza Taluy, Memduh Tezel, Gaffar Güney, Şahin Akalın, Erol Güney, N. Tanur, A. Alpagut, A. Çakır gibi yetenekli çevirmenlerle birlikte Ahmet Muhip Dranas, Oktay Rifat, Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday, Behçet Necatigil, Sabahattin Âli, Yaşar Nabi Nayır, Sabahattin Eyüboğlu gibi ünlü şair ve yazarlar da bu çalışmalara katılmışlardı. 1940-66 yılları arasında *Dünya Edebiyatından Tercüme* serisinde 1120 yapıt (1247 cilt) yayımlanmıştır. Bunlardan 75’i (88 cilt) Rus edebiyatıyla ilgili yapıtlardır. Bu dönemde Fransız, Alman, Yunan ve İngiliz edebiyatından sonra Rus edebiyatından çeviriler beşinci sırada yer almıştır (Olca, 2004:270).

Türkiye’de 1930-40’lı yıllardaki çeviri faaliyeti ve Rus edebiyatı konusundaki çalışmalar Rus Türkologların araştırmalarına yansımıştır. Bu konudaki en önemli çalışmalardan biri, 1948’de Türkiye’de 19. yüzyılın ilk yarısındaki Rus klasikleriyle ilgili çeviri ve yazılar üzerine doktora tezi hazırlayan Türkolog M.S. Mihaylov tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye’deki çalışmalara eleştiriler de yapılmıştır. Örneğin, M.S. Mihaylov 1951 yılında yazdığı makalesinde, Hasan Âli Ediz’in *Aleksandr Puşkin ve Klasik Rus Edebiyatı* (1937) adlı kitabını eleştirerek, Puşkin’in yalnızca *Ruslan ve Lyudmila Poemasının ve Köy* şiirinin analiziyle yetinilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bundan başka, kitapta Puşkin’in düellosu ve ölümü konusunda bazı yanlışlıklar bulunduğunu, bazı şiirlerin dizelerinin ise karıştırıldığını belirtmiştir (Belova, 1999:393).²¹

M.S. Mihaylov bu eleştirisinde haklı olmakla birlikte, Hasan Âli Ediz’in başta Puşkin ve Gorki olmak üzere Rus klasiklerini en ayrıntılı

²¹ Bkz. M.S. Mihaylov, *Proizvedeniya A.S. Puşkina na turetskom yazıke*, Trudi moskovskogo instituta vostokovedeniya, 1951, vıp. 6 (Belova, 1999:398).

şekilde tanıtan ender yazarlardan biri olduğunu belirtmeliyiz. Hasan Âli Ediz'in en önemli özelliği şüphesiz, onun Rus edebiyatından gerçekleştirdiği çevirilerdeki başarısında gizlidir. Bir süre Rusya'da eğitim gören ve büyük çoğunluğu Rus edebiyatından olmak üzere 50 den fazla yapıtı Türkçe'ye kazandıran Hasan Âli Ediz bunları, çeviri olduğunu unutturacak kadar akıcı bir dille aktarmayı başarmıştır. Bununla birlikte, M.S. Mihaylov'un, Hasan Âli Ediz'in kitabını eleştirirken dolaylı olarak belirttiği gibi, o yıllarda, Rusya'da özellikle 20. yüzyılın başlarında hızla gelişen edebiyat araştırmalarının ülkemizde izlenememiş olduğunu kabul etmemiz gerekir.

2. Rusça Öğrenimi (1883-2006)

Rusya'nın, Çar I. Petro'nun gerçekleştirdiği reformlardan sonra 18. ve 19. yüzyıllarda hızla gelişerek Osmanlı'nın üç cephede sınır komşusu olmasıyla, Rusça'nın önemi askeri alanda hissedilmiş olmalı ki Rusça öğretimi 1883-84 yılında resmi olarak önce askeri kurumlarda başlamıştır (Gariper, 1999:108). Rusça, bir süre askeri eğitim kurumlarının çeşitli kademelerinde öğretildikten sonra, 1962 yılından başlayarak Kara Kuvvetleri Lisan Okulu'nda İngilizce, Almanca, Fransızca'yla birlikte aralıksız olarak okutulmaktadır. Askeri eğitim kurumlarında görev alan Rusça öğretmenleri Türkçe açıklamalı ders kitapları hazırlamışlardır. Önce Rusça muallimi Mehmed Sâdık, Mekteb-i Harbiyye'de okutulmak üzere üç bölümlük ders kitabı hazırlamıştı (1889). Bu kitapta Rusça, o yıllarda yabancı dil eğitiminde yaygın olarak kullanılan Fransızca karşılıklara yer verilmeden, doğrudan Türkçe aracılığıyla öğretilmeye çalışılmıştı. Daha sonra Ahmed Sedâd, Aleksandr İvanoviç Kirpiçnikov'un Rusça dilbilgisi kitabını *Rusça Muhtasar Grameri* adıyla Türkçe'ye çevirmişti (1893). Kirpiçnikov'un o dönemlerde Rus okullarında okutulan ve 20'den fazla baskısı yapılan *Sintaksis russkogo yazıka* (1870) kitabını Ahmed Sedâd'ın çevirisiyle karşılaştırma olanağı bulamadık. Fakat çevirinin başlığındaki muhtasar sözünden de anlaşılacağı gibi, Kirpiçnikov'un kitabının kısaltılarak çevrildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Daha sonraki yıllarda Ahmed Sedâd, yine Harp Okulu öğrencileri için *Rusça-Türkçe Lügat (Russko-turetskiy slovar)* hazırlamıştır (1909). Harbiye'de Rusça öğretmeni olan Kolağası Mehmed Hüsnü, kurmay adaylarıyla piyade ve süvari sınıfları için üç kısımdan oluşan *Uçitsya po-russki (Rusça Öğrenim)* adlı geniş kapsamlı bir ders kitabı hazırlamıştır (1903). Bu kez, kitabın *Talim-i Lügat* bölümünde Rusça sözcüklerin Türkçe anlamlarıyla birlikte Fransızcası da veriliyordu. 1905 yılında Mahmud Nazmi, Harp Okulu öğrencileri için düzenli ve düzensiz fiilleri tanıtan bir kitap hazırlamıştı (*Sbornik pravilnih i nepravilnih glagolov*). Bundan başka, 1908'de Remzi adlı yazarın *Rusça Elifba (Russkaya azbuka)* başlıklı küçük bir öğretici kitabı yayımlanmıştı.

Yukarıda sözünü ettiğimiz öğretici kitapların yayımlanmasından uzun bir süre sonra, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde öğretim görevlisi olan Fevziye Sultanzade askeri liseler için, Rusça’yı doğrudan Türkçe aracılığıyla öğretmeyi amaçlayan iki ciltlik Rusça ders kitabı hazırlamıştır (I. cilt 1953, II. cilt 1956). Büyük bir emek harcanarak hazırlanan bu iki cilt o yıllarda Rusça öğretimi alanındaki boşluğu doldurmuş, asker ve sivil tüm öğrencilere yararlı olmuştur. Bundan 10 yıl sonra Binbaşı Faruk Ünlütürk de iki bölümden oluşan *Rusça Ders Kitabı* hazırlamıştır (1966). Büyük bir emeğin ürünü olan bu kitap da Türkçe açıklamalıdır.

Askeri kurumlarda Rusça öğrenimine yardımcı olmak amacıyla 1953’de Genel Kurmay Başkanlığı’nca *Rusça-Türkçe Askerî Terimler Sözlüğü* yayımlanmıştır. Sözlük hazırlanırken Almanca, İngilizce, Fransızca, Rusça çift yönlü sözlüklerin yanı sıra, P. S. Boçkaryov’un 1938’de (2. basım 1940) Moskova’da yayımlanan (*Voennyi turetsko-russkiy slovar*) *Türkçe-Rusça Askerî Lügat*’ından yararlanılmıştır²². Burada, V. A. Gordlevski’nin editörlüğünde D. A. Magazanik’in hazırladığı, Latin harfleriyle yayımlanan ilk Rusça sözlükler olan *Türkçe-Rusça Sözlük* (1931, 2. basım 1945) ile D. A. Magazanik ve M. S. Mihaylov’un birlikte hazırladıkları *Rusça-Türkçe Sözlük*’ü (1943, 2. basım 1946) anmamız gerekir. Rus türkologlarının titiz çalışmasının ürünü olan bu iki sözlük ülkemizde, asker sivil tüm öğrenciler tarafından uzun yıllar kullanılmıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Okulu öğretim görevlisi Zeynel Akkoç’un, D. A. Magazanik ile M. S. Mihaylov’un sözlüğünden yararlanarak hazırladığı *Rusça-Türkçe Sözlük* (1947, 2. basım 1949) İstanbul Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır. Rusya’da yayımlanan sözlüklerin ülkemizde bulunmadığı, adeta nadir kitaplar arasında sayıldığı o yıllarda bu çalışma da önemli bir boşluğu doldurarak yararlı olmuştur. Daha sonraki yıllarda E.M.-E. Mustafayev’le V.G. Şçerbinin, Türkçe’deki değişimi dikkate alarak 1972’de *Rusça-Türkçe Sözlük*’ü, A.N. Baskakov vd. 1977’de *Türkçe-Rusça Sözlük*’ü hazırlamışlardır. Büyük bir emeğin ürünü olan bu kapsamlı sözlüklerden günümüzde de yararlanılmaktadır.

V. A. Gordlevski’nin belirttiği gibi, II. Meşrutiyet döneminde İstanbul Üniversitesi’nde Rusça kursları açılmıştı. Darül Fünun’un 21 Nisan 1912 tarihli nizamnamesinde, Edebiyat Fakültesi’nde Fransızca, Almanca, İngilizce’nin yanı sıra Rusça da yer almaktaydı (Orhonlu, 1973:61). Ayrıca, 1915-16 öğretim yılından itibaren Edebiyat Fakültesi’nde yabancı dil eğitimi yapılan bölüm içinde Fransızca, İngilizce, Almanca’yla birlikte Rusça da bulunuyordu (Orhonlu, 1973:61). Fakat bu öğretimin ne kadar sürdüğü konusunda kesin bir bilgi edinemedik. Şüphesiz, ülkemizde Rus dili ve

²² P. S. Boçkaryov’un bu askeri sözlüğü 1940 yılında iki yönlü olarak genişletilerek yayımlanmıştır: *Voennyi turetsko-russkiy i russko-turetskiy slovar*.

edebiyatı konusunda akademik çalışmaların yapılabilmesi için ayrı bir anabilim dalı kurulması gerekmişti.

Büyük Atatürk'ün isteğiyle 1935 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasına karar verilmiş, Fakülte 9 Ocak 1936'da Atatürk'ün katıldığı sade bir törenle açılmıştı. Batı dillerinin yanı sıra, Sümeroloji, Akadça, Hititoloji, Antropoloji gibi tarihin derinliklerine inen bilim dalları kurulmuştu. Rusça, Fakülte'nin açılan ilk anabilim dalları arasında yer almıştı (Süslü, 1986).

Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda, kuruluş yıllarında ve hemen bunu izleyen dönemde değerli bilim adamları Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat, Prof. Dr. Hasan Eren, Prof. Dr. Abdülkadir İnan, Prof. Dr. Mihail Sokolnitski, asistan Hasan Bıçakçı, öğretim görevlileri Orhan Şamhal, Ramazan Karça, Gaffar Güney, Rana Çakıröz, Dr. Santeri Ankeriya, Rasime Uygun, Şefika Karaşay-Ortaylı görev almışlardır.

Uzun yıllar anabilim dalı başkanı olan Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat, 1903'te Tataristan'da doğmuş, 1924 yılında İstanbul'a gelerek İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi'ne girmiş, tarih bölümünden mezun olmuş, 1941'de doçent, 1944'de Rus dili ve edebiyatı profesörü olmuştur. Değerli bilim adamı Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın özellikle Karadeniz'in kuzeyindeki Türk kavimlerinin tarihi ve bunlarla ilgili belgeler konusunda uluslararası ün kazanmış kitapları bulunmaktadır. Daha sonraki dönemde anabilim dalı başkanı olan Prof. Dr. Hasan Eren 1919'da Vidin'de doğmuş, lisans eğitimi için Macaristan'a gönderilmiş, II. Dünya Savaşı yıllarını burada geçirdikten sonra Türkiye'ye gelmiş, 1948'de Türk dili profesörü olmuştur. Türkoloji alanındaki çalışmalarıyla uluslararası ün kazanan değerli bilim adamı Prof. Dr. Hasan Eren'e 2000 yılında Macaristan Cumhuriyeti Yüksek Liyakat nişanı verilmiştir. 1967-1984 yılları arasında anabilim dalı başkanı olan Prof. Dr. İsmail Kaynak 1925'de Vidin'de doğmuş, 1946'da ailesiyle birlikte Türkiye'ye göç etmiş, 1952'de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nı bitirerek asistan olmuştur. *Rus Edebiyatı'na Türkçe'den Geçen Sözler* teziyle 1967'de doçent, 1977'de profesör olan İsmail Kaynak, *Karakter Yaratma Yönünden Dostoyevski ve Tolstoy* (1969), *Dostoyevski'de Bir Türk Tipi* (1971) *Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'de İslam Kültürünün İzleri* (1976) vb. kitaplarıyla Rus dili ve edebiyatı konularında öncü nitelikli akademik çalışmalar yapmıştır.²³

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 1980'li yıllarda Rus dili ve edebiyatı çalışmaları yoğunluk

²³ Türkiye'deki Rusça ve diğer Slav dilleri konusundaki çalışmalar Filibe'de düzenlenen Uluslararası Slavistik Sempozyumu'nda Dr. Hüseyin Mevsim tarafından bir bildiriyle tanıtılmıştır: *Slavistikata v Republika Turtsiya*, Plovdivski Universitet "Paisiy Hilendarski" Filolojik Fakülte, 31.10-04.11. 2003.

kazanmıştır. Bu dönemde yüksek lisans ve doktora çalışmaları başlatılmıştır. 1987’de ilk kez bir Sovyetler Birliği yurttaşı olan Lara Aray yabancı uzman olarak Anabilim Dalı’nda görev almıştır. Ankara Üniversitesi’yle Puşkin Enstitüsü arasında imzalanan değişim programı çerçevesinde 1989-1997 yılları arasında Andrey Silkin’le Sergey Redkin ikişer yıl, Aleksandr İzmaylov 7 yıl görev yapmışlardır. Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim elemanları da Rusya’da çalışmalar yapmıştır.²⁴ Ülkesine döndükten sonra Türkiye’deki izlenimlerini yazdığı yazısında, ülkemizden güzel duygularla ayrıldığını anlatan Andrey Silkin’in şu sözleri dikkat çekicidir: “Komşular barış içinde yaşamalıdır. Basmakalıp bir söz, ama doğru. Komşuluğumuzun dostluğa dönüşmesi ne güzel”. (Silkin, 1991:131)

Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’ndan mezun olan Ergin Altay, Mehmet Özgül, Ataol Behramoğlu, Mazlum Beyhan, Azer Yaran Rus edebiyatından çeviri çalışmalarına katılmışlardır. Ergin Altay, Gogol, Tolstoy, Çehov’dan çeviriler yapmış, Dostoyevski’nin hemen hemen tüm kitaplarını çevirmiştir. Mehmet Özgül, Rus edebiyatından pek çok kitabı Türkçe’ye kazandırmasının yanı sıra, son yıllarda Çehov’un toplu eserlerini sekiz cilt halinde yayımlamıştır. Şair ve yazar Ataol Behramoğlu, Puşkin ve Lermontov’dan gerçekleştirdiği son derece başarılı çevirilerin yanı sıra, Türkçe’ye çok değerli bir karşılaştırmalı şiir antolojisi kazandırmıştır. Ayrıca Ataol Behramoğlu, Puşkin’in tüm düzyazı yapıtlarını, Çehov’un tüm oyunlarını çevirmiştir. Mazlum Beyhan ise Gogol, Belinski, Çernişevski, Saltıkov–Şcedrin, Gertsen, İlya Ehrenburg, Mihail Bulgakov gibi 19. ve 20. yüzyılın değerli yazar ve düşünürlerinin yapıtlarını Türkçe’ye kazandırmıştır.

Burada, Puşkin’i, Lermontov’u, çevrilmesi zor şairlerden fütürist Mayakovski’yi, Pasternak’ı, Tsvetayeva’yı yalın bir dille çeviren, 2005’te kaybettiğimiz şair Azer Yaran’ı anmamız gerekir. Onun, Puşkin’in uzun yıllar Türkçe’ye çevrilemeyen muhteşem poeması *Yevgeniy Onegin* çevirisi (2003) önemli bir aşamadır. Aynı yıl *Yevgeniy Onegin*’in bir başka başarılı çevirisinin, şair ve yazarlar Ahmet Necdet ile Kanşaubiy Miziyev tarafından gerçekleştirildiğini de belirtmeliyiz.

1990’da Rusya’daki değişim sonrasında iki ülke arasında ilişkiler gelişmiş, Türkiye’de Rus edebiyatından sonra Rus diline karşı da büyük bir ilgi uyanmış, üniversitelerde Rus dili ve edebiyatı bölümleri açılmıştır: İstanbul Üniversitesi (1990), Selçuk Üniversitesi (1992), Erciyes Üniversitesi (1993), Gazi Üniversitesi (1995), Fatih Üniversitesi (1996). Okan Üniversitesi’nde ise Rusça Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı

²⁴ Yrd. Doç. Dr. Özlem Parer, Rusya’daki araştırmaları sırasında A.Ü. D.T.C.F. Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nı tanıtmıştır: *Obuçenie russkomu yazıku v ankarskom universitete, Vestnik MAPRYAL, Moskova, 2003, S. 40, ss. 18-19.*

açılmıştır (2004). Ayrıca Rusça, çok sayıdaki üniversitede yardımcı yabancı dil olarak okutulmaktadır. Rusça, 2005-2006 öğretim yılından itibaren ilk kez meslek liselerinde eğitim dili olmuştur.

Son dönemlerde ülkemize Rusya'dan, Türk Cumhuriyetleri'nden, Kafkaslar'dan, Balkanlar'dan akademisyenler ve uzmanlar gelerek buradaki bilimsel çalışmalara katılmışlardır. İstanbul Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün kuruluşunda emeği geçen Prof. Dr. Tofik Melikli (Melikov)'nin, Raisa Petroçenko ile Valeri Petroçenko'nun, Selçuk Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün kuruluşundan itibaren misafir öğretim üyesi olan Prof. Dr. Naile Hacızade ile Doç. Dr. Fikret Hacızade'nin, Koç Üniversitesi ile Bahçeşehir Üniversitesi'nde görev alan Öğr. Gör. Yelena Georgiyevna Davıdova'nın, Erciyes Üniversitesi'nin ilk kuruluş yıllarında ve sonrasında emeği geçen Öğr. Gör. Natali Şvets, Prof. Dr. Anatoli Dimoğlu, Doç. Dr. Melahat Kelenterova, Öğr. Gör. Nüşabe Paşazade, Prof. Dr. Tatyana Kirillova, Doç. Dr. Ludmila Grigoriyeva, Doç. Dr. Nikolay Antropov, Doç. Dr. Aleksandr Kalyuta'nın Rusça eğitimine ve akademik çalışmalara katkıları unutulmamalıdır.

Erciyes Üniversitesi'nde 1995'de, Rusya'dan İzmit-Seka'ya gönderilen kitaplardan Rus dili ve edebiyatıyla ilgili iki binden fazla kitap getirterek bir kütüphane kurmayı başaran Prof. Dr. Mustafa Keskin'i ve daha sonraki yıllarda ülkelerinden bu kütüphane için binlerce kitap getirerek bağışlayan Doç. Dr. Liliya Yermakova ile Öğr. Gör. Svetlana Abramova'yı burada anmalıyız.

Günümüzde yabancı akademisyenlerin yanı sıra, üniversitemizde yetişen genç öğretim elemanları Rus dili ve edebiyatı alanında çok değerli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Ortak çalışmaların ürünü olan öykü antolojileri hazırlamışlardır.²⁵ Üniversitemizde Puşkin'in doğumunun 200., Çehov'un ölümünün 100. yılı unutulmamış, bu büyük yazarlar ulusal ve uluslararası sempozyumlarla anılmış, bu konuda yayımlar gerçekleştirilmiştir.²⁶

²⁵ *Çağdaş Rus Öykü Seçkisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002; *Rus Edebiyatı Öykü Antolojisi*, Hazırlayan: Birsen Karaca, Dünya Kitapları 235, İstanbul, 2004; *Çehov Öyküleri-Tolstoy'un Seçtiği Otuz Çehov Öyküsü*, Hazırlayan: Birsen Karaca, Dünya Kitapları 298, İstanbul, 2004.

²⁶ *Dialozi s Çehov: 100 godini po-kısno*, Fakel, Sofya, 2004; *Çehov'dan Sonraki Yüzyıl*, Haz. Doç. Dr. Ataol Behramoğlu, Yrd. Doç. Dr. Gönül Uzelli, Yrd. Doç. Dr. Emine İnanır, Yrd. Doç. Dr. Türkan Olcay, Uzm. Raisa Petroçenko, Uzm. Valeri Petroçenko, Ok. Canan Ersoy, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 4580, 2004; Uluslararası Çehov Sempozyumu, *Çehov'dan Sonraki Yüzyıl (Vek posle Çehova)*, İstanbul Üniversitesi, Yayın No. 4580, İstanbul, 2004.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk. (1996). Gülnar Hanım. İstanbul: *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*. C. 14.
- ARSLAN, Hülya. (2005). Kültürlerarası İletişimde Örnek Bir Çevirmen Kimliği: Olga Lebedeva. Ankara: *Littera*. C. 16.
- BEHRAMOĞLU, Ataol vd. (2004). Hazırlayan. *Dialozi s Çehov: 100 godini po-kısno- Çehov’dan Sonraki Yüzyıl*. Sofya: Fakel.
- BEKİROĞLU, Nazan. (2006). Unutulmuş Bir Müsteşrik: Olga dö Lebedeva / Madam Gülnar, <http://www.geocities.com/nbekiroglu/nm8.htm#ftnref4>.
- BELOVA, K.A. (1999). İz istorii perevodov Puşkina v Turtsii. *Puşkin i mir vostoka*. Moskova: Nauka.
- BELOVA, K.A. (2006), <http://feb-web.ru/feb/lermenc/Lre-abc/lre/lre-3871.htm>, 30.06.2006.
- DELEON, Jak. (1990). *Beyoğlu’nda Beyaz Ruslar: 1919-1939*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- EDİZ, Hasan Âli. (1939). *Gorki ve Eserleri M. Gorki, Aşk Rüyası*, Dünya Muharrirlerinden Tercüme Serisi:28. (Rusça’dan Çeviren: Hasan Âli Ediz). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- EDİZ, Hasan Âli. (1961). *İvan Sergeyeviç Turgenyev. İ. S. Turgenyev-Duman, Dünya Muharrirlerinden Tercüme Serisi:111 (Rusça’dan Çeviren: Hasan Âli Ediz)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- EDİZ, Hasan Âli. (1979). *Dostoyevski ve Eserleri Rus Edebiyatı, Dostoyevski, Suç ve Ceza. (Rusça aslından dilimize çeviren: Hasan Âli Ediz)*. Altın Klasikler, 11.Baskı.
- ENTSİKLOPEDİÇESKİY SLOVAR. (1892, 1903). F.A. Brokgauz – İ.A. Yefron, S-Peterburg. C. 13, C. 78.
- GARİPER, Cafer. (1999). Rusça’dan Türkçe’ye Yapılan İlk Edebî Tercüme Üzerinde Bir Araştırma: Manzum Tercüme. İstanbul: *İlmî Araştırmalar*. № 7.
- GORDLEVSKİ, V.A., (1962). *İzbrannıye soçineniya*. Moskova: İzd. vostoçnoy literaturı. C. 3.
- Günel, Zeynep vd. (2002) *Çağdaş Rus Öykü Seçkisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. No: 2821.
- GÜNAL, Zeynep. (2004). Rus Göçmenlerinin 1921 Yılında İstanbul İzlenimleri. Ankara: *Kül*. № 49.

- GÜNAL, Zeynep. (2005). L.N. Tolstoy v Osmanskoy Turtsii. Bakü: *Dil ve edebiyat; Beynelhalk elmi-nezeri jurnal*, 2(44).
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri. (1933). *Tolstoy; Hayatı ve eserleri*, İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- HABİB, İsmail. (1941). *Avrupa Edebiyatı ve Biz*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HİLMİ, İbrahim. (1936). *Tolstoy, Hayatı ve Eserleri [1] (1828-1910) Leon Tolstoy, Kreutzerova sonata (Kroyçer Sonatı), Niçin? (Ayrı bir hikâyledir)*. (Çev. Ali Kâmi Akyüz). İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- KARACA, Birsen. (2004). Hazırlayan. *Rus Edebiyatı Öykü Antolojisi*. İstanbul: Dünya Kitapları 235.
- KARACA, Birsen. (2004). Hazırlayan. *Çehov Öyküleri-Tolstoy'un Seçtiği 30 Çehov Öyküsü*. İstanbul: Dünya Kitapları 298.
- KAŞOĞLU, Ayla. (2004). Russkiy teatr v Turstii, Bakü: *Dil ve edebiyat; Nezeri elmi metodik jurnal*, 1(39).
- KOLCU, Ali İhsan. (1999). *Tercüme Şiirler Antolojisi (1859–1901)*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- LA GRANDE ENCYCLOPÉDIE. (1895-1902). Paris: Société Anonyme de la Grande Encyclopédie, C. 31.
- MEVSİM, Hüseyin. (2003). Uluslararası Sempozyum, Slavistikata v Republika Turtsiya. Filibe: *Plovdivski Universitet Paisiy Hilendarski Filologičeski Fakultet*, 31.10-04.11. 2003.
- NEDELYA. (1895). No:44. (<http://feb-web.ru/feb/tolstoy/default.asp>).
- NOVOE VREMYA. (1891-12 Ekim). No:5581. (<http://feb-web.ru/feb/tolstoy/default.asp>).
- OLCAY, Türkan. (2003). Russkaya literatura v Turtsii, Harkov: *Visnik Harkivskogo Natsionalnogo universitetu im. V.N. Karazina*, No: 595. Filologičniy fakultet.
- OLCAY, Türkan. (2004). K voprosu istorii perevodov russkoy literaturi v Turtsii (1923-1960 gg.). Harkov: *Visnik Harkivskogo Natsionalnogo universitetu im. V.N. Karazina*, No: 631. Filologičniy fakultet. vıp. 42.
- OLCAY, Türkan. (2005). Cumhuriyet Dönemi Öncesi Rus Edebiyatından Türkçe'ye Yapılan Çeviriler Üzerine. İstanbul: *Litera*. No: 18.
- ORHONLU, Cengiz. (1973). Edebiyat Fakültesinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1901–1933) Hakkında Bazı Düşünceler. *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

- ÖZÖN, Mustafa Nihat. (1937). *Maksim Gorki ve Eseri, Stepte-Serseriler Hayatı Hikayeleri*. (Türkçe’ye Çev. Mustafa Nihat). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- PARER, Özlem. (2003). Obuçenie russkomu yazıku v ankarskom universitete, Moskova: *Vestnik MAPRYAL*. No: 40.
- ŞİLKİN, A.Ye. (1991). Mne bilo interesno rabotat v Turtsii. Moskova: *Russkiy yazık za rubejom- Jurnal*. No: 2.
- SÜSLÜ, Azmi. (1986). *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin 50 Yıllık Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ŞİFMAN, A.İ. (1960). *Lev Tolstoy i vostok*. Moskova: izd. vostoçnoy literaturı.
- TANİN (1911, Ağustos-Eylül). <http://www.manas.kg/pdf/sbdpdf11/Makaleler/9.pdf>.
- TUNCEL, Bedrettin. (2006). Yücel ve Dünya Edebiyatından Tercümelere. Ankara: *Ankara Üniversitesi’nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı*.
- ULUSLARARASI ÇEHOV SEMPOZYUMU. *Çehov’dan Sonraki Yüzyıl (Vek posle Çehova)*. (2004). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları. No: 4580.
- UTURGAURİ, Svetlana. (2004a). Gorki i turetskaya literatura. *Zabveniyu nepodvlastno*, Moskova: Inst. vostokovedeniya, RAN.
- UTURGAURİ, Svetlana. (2004b). Drugoy bereg - Russkaya emigratsiya v Konstantinopole. *Zabveniyu nepodvlastno*. Moskova: Inst. Vostokovedeniya, RAN.
- YENİ GAZETE, (1910). No: 711, 712, 751 <http://www.manas.kg/pdf/sbdpdf11/Makaleler/9.pdf>.
- ZAFER, Zeynep. (2004). A. P. Çehov v prevod na turski ezik, *Dialozi c Çehov. 100 godini po-kısno*, Sofiya: izd. Fasel.